

STUDIE OM JIJNJEVAERIES SEDVANA I HARTKJÖLEN

Hotagens och fordom Hammerdals lappmarks samers nyttjande av Hartkjölen

Den 26 november 1716 avdömde Hammerdals häradsrätt en tvist om Härkel- eller Vinklumpfjället mellan några bröder och deras styvfader. Häradsätten fann rättvist i kraft av lag, att tillerkänna den avlidne Anders Klemetssons barn detta skattefjäll till bruk och besittning framför modern och styvfadern.

Skattefjällsmålet, Östersunds Tingsrätt Mål nr T 977-04 : s 89

Hartkjölen även kallat Hästkölen/Haarkiölen/Härckiäl-/Herkulesfiäll etc har sedan åtminstone inemot femhundra år varit i samisk (oftast ” svensk samisk” men nog ofta också gränslöst samisk) ägo och nyttjande. Det finns en del som tyder på att nyttjandet kan ha varit tusenårigt eller t o m längre! Vi ska ta en del av en mycket ymnig dokumentation, och se huruvida sedvana kan ha förefunnits och hur nyttjandet sett ut.

Unik ålder med indikationer på millenievist nyttjande

Från trakten i övrigt har vi Thorolv Kveldulfsens sejdande med samer från 870-talet e.Kr över Snorris nämnande av själva Lierne/Finnlierne via samekvinnan Margareta på 1380- och 1410-talet e-Kr till den jämtländska samiske man som togs till fånga och ” skänktes” vid danska hovet vid Prins Hans’ bröllop finns ej blott en arkeologisk eldgammal kontext utan även en historisk. De bearbetade källorna är många, tolkningarna likaså. Här gäller det att stå stark och fri såväl som öppen i sitt förhållningssätt till de sekler av primär. Och sekundärkällor som står till buds.

En brasklapp

Omständigheterna kring denna snabba studie är ett uppdrag om 40h, vilket givetvis bara räcker till en ytligare, kortare undersökning de allra mest grundläggande förutsättningarna av nyttjande och sedvana.

Någon källförteckning har inte tiden medgett; och endast några axplock av källor har hunnit medtagas. Fler av de kända tyngre källorna hoppas vi emellertid beredas tillfälle att framtaga och insända till samma adressat.

1. Källor, kunskapsläge, myter och *hard facts*

1400-talet är (också utöver övergreppet 1478) numera säker mark att kombinera arkeologiska, språkhistoriska och historiska samiska fynd inom. Från 1400-talet har vi med säkerhet rensköttsel och jämtlandssamer.

Krönnavajje-fynden från Njaarke/Sösjö omnämner rensköttsel redan på 1200-talet; och mångåriga professorn i finsk-ugriska Lars-Gunnar Larsson hävdar idag med sin karakteristiska försiktighet att sydsamiska *allra senast* talades i området 1400 e.Kr (Ewa Ljungdahl, *Njaarke: rensköttsel i tre årtusenden*, Östersund 2007 ; K-Å Aronsson, " Arkeologiska och paleoekologiska undersökningar av renskötstarboplatser" . I: *Fra villreinjakt til reindrifft = Gåddebivdos boatsojsujttuj. Tjálarájddo / Árran julevsáme guovdásj . Árran julevsáme guovdásj, Drag 2005: s 109-123. ; J-E. Wallin" Krönnavajje, västra Jämtland - vegetationsförändringar och markanvändning under 1500 år." . *Förvaltning av ett världsarv i fjällområdet - exemplet Laponia / red: E. Torp & P-Å Vikman (Östersund 1999) : s 65-73; Aronsson" Tusenårig samisk boplatz upptäckt vid Sösjön" . *Jämten* 2004 (97), : si 14-19, Östersund 2004. Samtal med L-G Larsson i Uppsala 19 maj 2016.)**

Åter till den jämtländska same som infångades 1478, det var

einem Wilden jungen Lappen, der den Vogt in Jempten Lande in Norwegen i der Jagt erfangen hatte mit seinem Rehen pelzrock, langen hülzteren EiSchuhen und Handtbogen

" Slik blir det fortalt i en gammel tysk kronikk, første gang trykket i Frankfurt am Main år 1557. At fogden hadde fanget den unge, ville lappen med pels av reinsdyrskinn, med ski på føttene og med pilbue i hånden på Jemtlands fhjell [sic] er stilt utenom alt tvivl.

(Anders Løøv 1992 'Eksempel på tilfeldige kilder' , s 5f. Anders sände mig denna notering när jag började arbeta med Nordmalingsmålet.

Rönen idag är många, nya och sydliga - allmänna kunskapsläget om sydsamerna är överhuvud skarpt annorlunda de senaste decennierna; vilket ska visas i en kommande antologi, utgiven i en akademisk skriftserie i Uppsala - en antologi, som undertecknad är medredaktör för.

Vad beträffar 15-16-1700- och 1800-talen är källsituationen och dokumentationsläget för samernas nyttjande av Hartkjölen det maximalt önskvärda. Däremot må forskaren kryssa mellan Östersund, Härnösand och Stockholm (samt i mitt fall till Uppsala för Schnitler i originalutgåva);

såväl digitalt som i det fysiska rummet. En del är scannat och fotat, annat inte. Tiden har ej medgett en genomgång av alla äldsta urkunder; men författare som Nordlander och Holmbäck tillika det som återgetts ur NOU och SOU anses normalt för kredibla: samt har en hel del urkunder nagelfarits.

2. Sydsamiskt urhem eller norra jämtlandssamernas vagga?

Johan Nordlander skriver 1933 i *Några konungens fogdar under 1500-talet*:

I räkenskapen för år 1568 omtalas, att det var endast två lappar, som hade kommit fram och gort sin skatt. Den ene hette Olof Jonsson och den andre Nils Andersson. Den förre hade med 4 sina söner utgjort i skatt 4 st. mårds Winn. För det han plögade bruka harchara fiellet, "som skjutes in oppå Ångermanland", gav han likaledes 4 st. Winn av samma slag, och äntligen lämnade han i tionde ett sådant Winn.

(I avsnittet: " Bonden – lappfogden Klemet Månsson i Mällby" s 27ff)

Därtill brukade ävenledes nyssnämnda Nils Hartkjölenområdet:

För åren 1566 och 67 hade han lämnat sina skattes Winn till fogden i Jämtland och var därför ej på rest. Men även han hade brukat "Harchara fiell eller lappemark" och fick därför giva 1 mårds Winn."

(J Nordlander *Några konungens fogdar under 1500-talet*. Norrländska samlingar 12. Tierp 1933).

Exemplen ovan visar lite på problematiken i att studera fiskala historien; och då har vi inte ens börjat med kyrkobokföring eller församlingstillhörigheternas mysterier för samer i Jämtland.

Den annars ofta anlitade svedjefinnforskaren Richard Gothe skriver till synes initierat i *Jämten* 1937 om Hartkjölenområdet såsom *ett tidigt jämtlandssamiskt urhem* varifrån den mesta aktiviteten tycks ha utgått i tidig historisk tid. Han uppehåller sig en hel del vid texten som åtföljer den första riktiga avbildningen av Jämtland: "Geographisch Afrijtningh och, Delineation öfwer Jemptelandh och Medelpadh samt een deel af Ångermanlandh" af Jakob Stenklyft 1646 och texten därtill

Lapparne hafwa sitt tillhåll på wästra och norra sijdan om Jemptelandh wppå store och wijde fiellar. Där hafwa de allehanda skytterier – Elgar, Wildrenar, Bäfvar. Mårdar – "

Uthj Heklefiäll – en Kiärn eller Träsk, som kallass (sic) Herkelkiärn, darsammastädes lapparne för een tidh sedhan hafwa gjordt siin af guhda tjänst, där de ock hafwa ofrat wit Boskap, Bockar och Kiör samt andra wijta Creatur. Dem störtat i förn:de (sic) Kiörn, hvartefter sedan hafwer synts – som en blå låga --

(R Gothe " Bidrag till samefolkets historia i norra Jämtland" . I: *Jämten* 1937 : S 133–138)

Högström skriver 1747 i sin *Beskrifning öfwer de til Sweriges krona lydande lapmarker.* (s186f) :

At de ock, besynnerligen Jämtlands=Lappar, skulle dyrkat någon under den bekanta *Herculis* namn (Herkel gud), har jag tilförene låtit mig inbilla: som jag jemwäl minnes mig hafwa sedt et Akademiskt arbete *de Hercule* utgifwit i Upsala i förra Seculo, hwars Auctor berättar sig hafwa hört af Lapparnas mun --- något dylikt ord. Men det torde kan ske wara kommit af något misshörande, att då Lappen sagt *Perkel*, kunde det uti dens öra, som varit om språket okunnig, lätteligen blifwit *Herkel*.

Se vidare diskussionsdelen.

3. Flerhundraårigt (eller tusenårigt) nyttjande

Til 7 Sp: Svarer: De Svenske Lap-Fiinner (sic) have jndtaget og bruge heele Haarkjølen til dends væstere Ende med Buurs klimpen indbereignet: Dog haver de for kort tiid Siiden tilladet de Norske Finner at Sidde jblandt dennem til fælles brug, paa dend væstere Ende af Haarkjølen. -

(Ur Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller, " Ao 1742 dend 28de Maj (vittne Lars Olsen Skielbreeden), Nordre Finlje":

Vidare till Åke Holmbäcks lappskattemannautredning, SOU 1922:10:

I Klement Månssons och Henrik Nilssons räkenskap för Jämtlands och Ångermanlands lappmarker för 1568 nämnes, att de två lappar, som enligt räkenskapen i fråga betalat skatt, erlagt viss del av denna, enär de brukade »Harckara»fjället (Hartkjölen), som enligt räkenskapen sköte in uppå Ångermanland (d. v. s. Laisbyns område i Ångermanna lappmark) och varför lappfogden i Pite därför tidigare av dem brukade uppbära skatt. Några årtionden senare berättar lappfogden Olof Burman i en 1591 upprättad förteckning å lapparna i Pite lappmark, att Anders Nilsson i Semisjaur brukade »Heste brinken», med de fjäll, däromkring lågo, »och heter ett fjäll Skade Niönn», att Tomas Nilsson i Laisby brukade ett fjäll »Canglijd och Moofjäll» »utom baggernes hemman vid sjön» och att Torkel Nilsson i samma by brukade »Sznasen» fjäll, »som ligger inemot Throndhjem». I den i det föregående nämnda förteckningen från år 1602 å lapparna i Ume och Ångermanlands lappmarker uppräknas under namnet Nils Tomsson icke blott, som beträffande andra lappar, hans renar och träsk, utan även »skog 2 mil på alla sidor

Jag vill alltså främst lyfta sex olika källor med i sammanhanget särskilt högt värde; det är von Westens brev (via Reuteskiöld 1910) till det

jämtländska prästerskap i mars 1723; dels hans förmedlande av xxx; det är Johan Nordlanders återgivande av de äldre skattelängderna; Sverre Fjellheims utredningar från slutet av 1990-talet av vilket främst den som omfattade Hartkjölen (se bilagan!) och sist men verkligen inte minst *Major Peter Schnitlers Grenseeksaminationsprotokoller 1742-45*, Bind 1. Den sista källan eller källtypen är de statliga utredningarna NOU 2007:12 och ovan citerade Holmbäck i SOU 1922:10.

Härutöver några centrala primärkällor: avradslängder, jordeböcker, mantalslängder; utdrag ur husförhörslängder och ministerialböcker. Denna källtyp presenteras främst i en bilaga till rapporten; men några speciellt intressanta sammanställs i denna huvudrapportdel.

Även von Westen/Reuterskiöld-Nordlander-Fjellheim-Schnitlers fem verk läggs i de längre styckena i bilagan, ehuru även där presenteras de intressantare passagera härnedan:

von Westen skriver 11 mars 1723 från Snåsa:

thi de tænke at i Sverrig kand de faae bruge deres gamle vantroe i sickerhed. Saadanne ville I strax sende hiem til os, og det samme ville vi da giøre mod Eder, naar nogen Lap af de Svenske fielde hidløber, for at undfly omvendelse hos de Svenske. Og som der i disse dage ere adskillige bortdragne til **Harkiölen**s östre side, allene fordi de fornomme, at dend gamle ugudelighed icke mere maatte bruges, derfor de har icke vildet møde mig i Snaasen - (PE framhävnig) Vidare:

At eftersom fra Grong i Ofverhallen, da Jeg i nogle uger behandlede til ssalighed 70 finner, da undløbe mig tvende finner, næfnlig Ion Siursen og Jon Torchildsen, og disse toe arme siæle hafver siden skammeligen udstrød i fieldene baade i Haram[23] og Li og **Haar-Kiölen**, at Jeg skulde sette finner i mørkstuen, binde dem, paalegge dem utaalelige plager, hvilked altsammen er dend allerstørste lögn af Satan som vil afvende faarene fra dend som paa Guds vegne vil söge dem

Ur ” Kerstin Jakobsdotters uttydning af de lapska orden i von Westens bref” utläser vi

Harkiölen[22] menar hon wara det samma som Herculs fiäll bort om Ström i Hammar dahl, det ock bönderna ibid: skola afwetta, allenast dhe willia wittna sanningen sade hon, ty af dem köpes, Höns, Hästar, Koor, Kattor, Hundar etc. till offers; Si Fides habenda narranti. ⁴

(Reuterskiöld 1910, via A. A. Burman och Heimskringla

http://heimskringla.no/wiki/K%C3%A4llskrifter_till_Lapparnas_mytologi_Kap._II)

En presentation av sagespersonen: ” Lappqwinnan Hustru Cherstin Jacobsdotter som mästadehls i sin tid wistatz uthi Medelpad- och Helsingeland, men som kortast umgåtz med Nordska Lapparna, och beklagar sig hafwa tänkt att theras galenskap ey skulle härröra af Hin onde, och theremot åstundar nu mehr och mehr till wäxa uthi den sanna Gudens och sin

Frälsares kundskap, hon har, så wida henne kunogt kan wara, följande uttydning lemnat på dhe Lapperska ord, som i Högw: Hr Th. v. Vestens berättelse från Norrige finnas” (Cherstins namn är stavningsnormaliserat i rubriken från 1910).

Schnitler, Protokoller I. Vidne i Inderøren Fogderi (s 115, 1962 års utgåva)

12te Vidne i Jnderørens Foogderie Sneasens Præstegield Lars Olsen Skielbreeden fød paa Gaardden Skeilbreeden i Nordre Finlje Sneasens Præstegield af bønder-Folck Samme Stædz, 50 aar gammel. Gift, har 3 børn, boer og er bonde paa Samme Gaard. --

Til 7 Sp: Svarer: De Svenske *Lap-Fiinner* (sic) have jndtaget og bruge heele *Haarkiølen* til dends væstere Ende med *Buurs* klimpen indberaignet: Dog haver de for kort tiid Siiden tilladet de *Norske Finner* at Sidde jblandt dennem til fælles brug, paa dend væstere Ende af *Haarkiølen*. -

J øster fra bøjden ligger *Haarkiølen*, Som forige 10de viidne af Søndre Finlje har forklaret ved 2te Spørsmaal ; Paa dend Sydvæstlige Siide af denne *Haarkiølen* ved enden opstiiger en berg-klomp, kaldet *Buurs Klompen* ---

Inga gårdar, inget annat nyttjande än samers omnämnes:

2. Spørsmaal: Svarer: sønderst i øster er det field *Haardkiølen*, Norden der for er Skoug Norden der for igien ere de vande *Muru Heidugeln* og fleere til *Svane Steenen*. -

Upprækningen fortsætter: "I Nord-væst 10 gamle Miile, Som hand meener at være 7 ½ Nye Miile *Harrang-Annex* bøjde af *overhaldens* Præste gield, hvor fra de ere adskilte ved *Gieting*-fieldet; Paa dend Nordre Siide veed hand af ingen Naboer, uden *Lap-Finner*. -

Til det 4 Sp: Svarer: Dend Nærmeste gaard j Syd-ost paa dend Sydøstlige Svenske Siide eer *Hillsand*, 20 gamle Miile, Som man omtrent vil Reigne for 15: maalte Miile ; - Denne Gaard ligger j *Strøms Annex Hammerdals* Præstegield, Som hand har hørt at være det Nordeste i *Jemteland*; viidere gaarder vidste hand ikke af at Siige.

Det handlar således om vid det här laget ännu mycket okoloniserade vidder.

Om Schnitlers arbete kan sägas mycket. Hade önskat mig lite mer tid att utveckla en mer fördjupad källkritik för såväl S:s som andra arbeten. När han närmar sig trakten ifråga hörs han samefientlig; men allteftersom kontakterna tilltar i samband med skjutsning, tycks hans perspektiv bli mer balanserat.

Överlag tillmäts annars ju vanligen Schnitlers och kommissionens arbete ett mycket högt bevisvärde.

Major P Schnitler

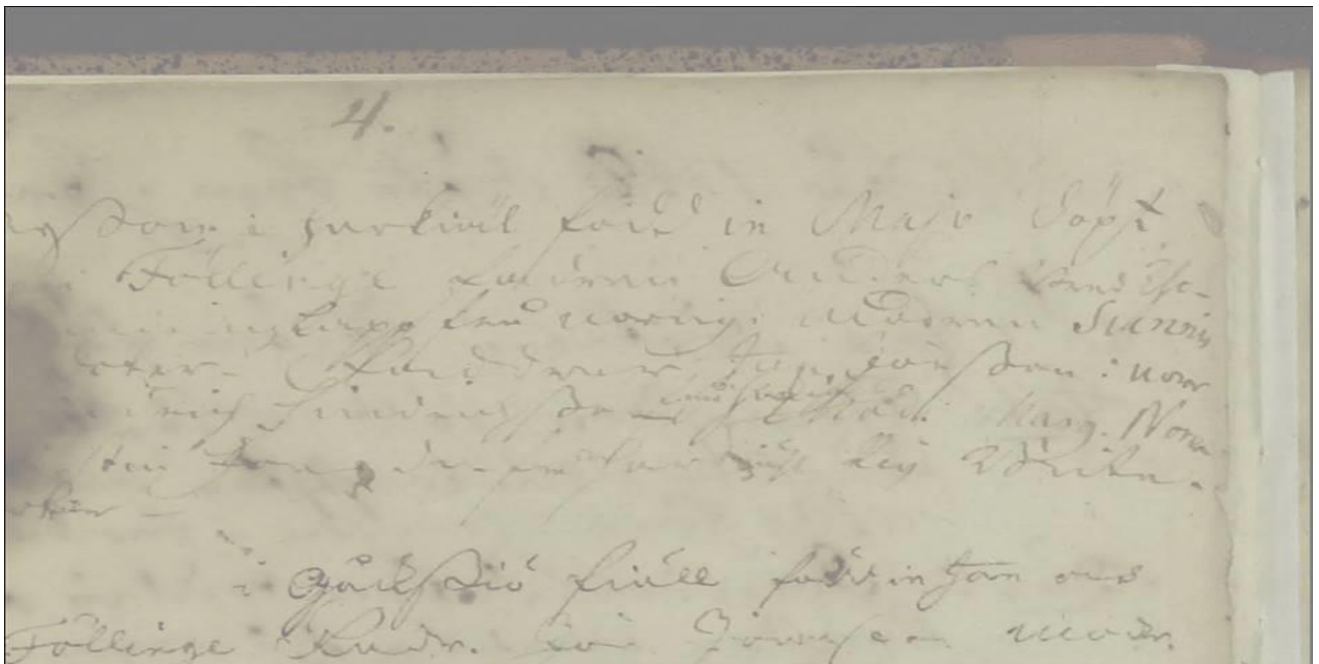
Vi går till källskrifter och primärkällor.

I denna kontext kommer jag att visa en av vardera källtyp: jordebok, avradslängd; ministerialbok samt husförhörlängd. Av tidsskäl blir det blott axplock, men hoppas få chans samla mer material i en framtida hantering av detta i mina ögon oerhört entydiga och angelägna material.

Härkiählfiället 1723 Lapptränta. Synes åvila ett 1675 års Kungligt brev.

Källa: Jordeböcker, Jordeböcker Västernorrlands län (fr o m 1762 Gävleborgs län), SE/RA/55201/55201.27/56 (1723) : Bild 568

Föllinge lappförsamling AI:1 (1746-1798) Bild 340 / sid 126 (AID: v114458.b340.s126, NAD: SE/ÖLA/11053) 1748
FÖDDE

Ovan: Denna hartkjölfödelse när Sunni och Anders får Thomas visar såväl på komplexiteten i den samiska livsstilen (dvs komplexiteten utifrån ett modern nationalstatligt perspektiv), dels på hur tuffa villkor historiker kan arbeta under, åtminstone visuellt.

Nedan: Tre vigslar 1859-62, varav en visar tillhörigheter från vardera "Mur & Herculesfjell"; W. Herculsfjell (!) respektive Grong och norskt område, det senare intressant nog på vintern.

Hotagens lappförsamling C:1 (1855-1894) Bild 220 / sid 181 (AID: v114581.b220.s181, NAD: SE/ÖLA/11062)

s27-30, bara Hartkjölen: fyra fullskrivna sidor med "svenska" samer vars utkomst och näring baserar sig på Hartkjölen.

Föllinge lappförsamling AI:1 (1746-1798) Bild 200 / sid 29 (AID: v114458.b200.s29, NAD: SE/ÖLA/11053)

Avradslängden från 1649 – sist i rapporten.

4. Besittningsrätt och kolonisation

Nyttjandet av Hartkjölen är alltså månghundraårigt, eventuellt millennielångt eller mer.

Jag uppehåller mig ej speciellt vid gränsdragningarna i sig; det finns så många andra mer kvalificerade och initierade författare att hänvisa till då, därtill sekundärt här. Området synes dock ansetts *främst* norskt i äldre tid, aldrig jämtländskt (undantaget möjligen Nordli) men samerna har gått över all slags gränser fritt i alla tider, fram till tiden kring 1900. Från norskt håll har omnämnts att det skulle ha varit en svensk storpolitikstrategi att "placera" samer där. Det hörs på sitt sätt sannolikt; men inget i materialet har explicit belagt något sådant. Däremot är ju det mest kända fiskala materialet från tiden med svensk överhöghet över Jämtland eller Trundheim. Att Gåxsjö byamän liksom satte sin "tjänstelapp" i området 1710 är förvisso intressant (se not 6). Just det synes förvisso tyda mer på lokala strategier om avradsland och nyttigheter (här handlade det specifikt om fiske), som man begärligt suktade efter gentemot grannbyar.

NOU 2007: 14: Seden 1553, kanskje enda tidligere, skattet

Namdalssamene også til Sverige som en del av «Laisby» av Pite lappmark. Helt inn på 1700-tallet hadde samene en sjølstendig stilling både overfor svenske og norske myndigheter. Ifølge svenske skattelister i perioden 1606–1620 (og en norsk tiendeinnførsel fra 1665) var det i «Overhaldens Fjelde» seks «Lapper» eller «Finner», dvs. samegrupper som utad var representert med hver sin «skattelapp», med fire–fem husstander («matlag») eller ca. 20 personer. Bergsland poengterer at denne organiseringen ikke kan være instituert av statsmakten, men at det var en sørsamisk sijeorganisasjon.

Denna aspekt är oerhört central; för den sätter punkt för alla spekulationer om tidtals *få* samer i området. Två skattande samer ska alltså avse minst två sijter. Alla må ju ej heller vara kända.

Dubbelbeskattning noteras alltså 1553, 1565, 1668 1591 och även senare

(a. a. : s 35; 5, NOU Norges offentlige utredninger 2007: 14. Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms, Oslo 2007)

Finneli» – «Haarkiølen»

I 1548 betalte Oluf Jonsson to mårsinn og 51 gråskinn som finneskatt i «Fynneli dt wdij Sparboens leen». Fra 1553 betalte han og de to sønnene hans ver sin mår til «Laisby». I 1565 ble han avkrevd fem mårer av den svenske fogden, i 1568 fire skattemårer og én mår i tiende fordi han brukte «Harchara fiellet».

Man kan notera att Oluf är *Olof* på svensk sida och må ej ta ställning ifråga om nation. Han är same.

Såhär sades om den tidiga, för Hartkjölen mer perifera kolonisationen (i gränsdiskussioner 1690 - med nutidsnormaliserad språkdräkt). Vi går till bygdeboksförfattaren Englund 2013:

Klockhoff anför bla. följande: Det är 70 år sedan (sic) tvenne män från Snåsen, kom hit till lapparna i Häckelfjällen, som av ålder tillhört Jämtland och begärde att få bygga på deras skogar. Efter Lapparnas tillåtelse byggde de Brattland och Skelbred. Ingenting tyder emellertid på att Sörlie eller Norlie någon gång skulle ha legat under Jämtlands jurisdiktion.

(G Englund, HAMMERDALS/Gåxsjö historia Del 1 (BoD 2013). 1695 hölls senare en rannsaking om avradslanden i Hammerdal. De specifikt jämtländska avradslanden är värda en egen mäsas; till vilken mina resurser dock ej räcker)

Vi kan däremot konstatera att generellt i Nordtröndelag liksom annorstädes kallas Lierne för *Finnlierna*, och det ska bero på dess samiska historia.

Förvirring från svenska överheten har varit legio i perioder; det handlar om former för uppbörd – men jag menar att det är en rätt ointressant akademisk återvändsgränd. Vi kan konstatera att i omgångar har man bakat ihop Laisbyn med detta område och andra nordtrönderska platser.

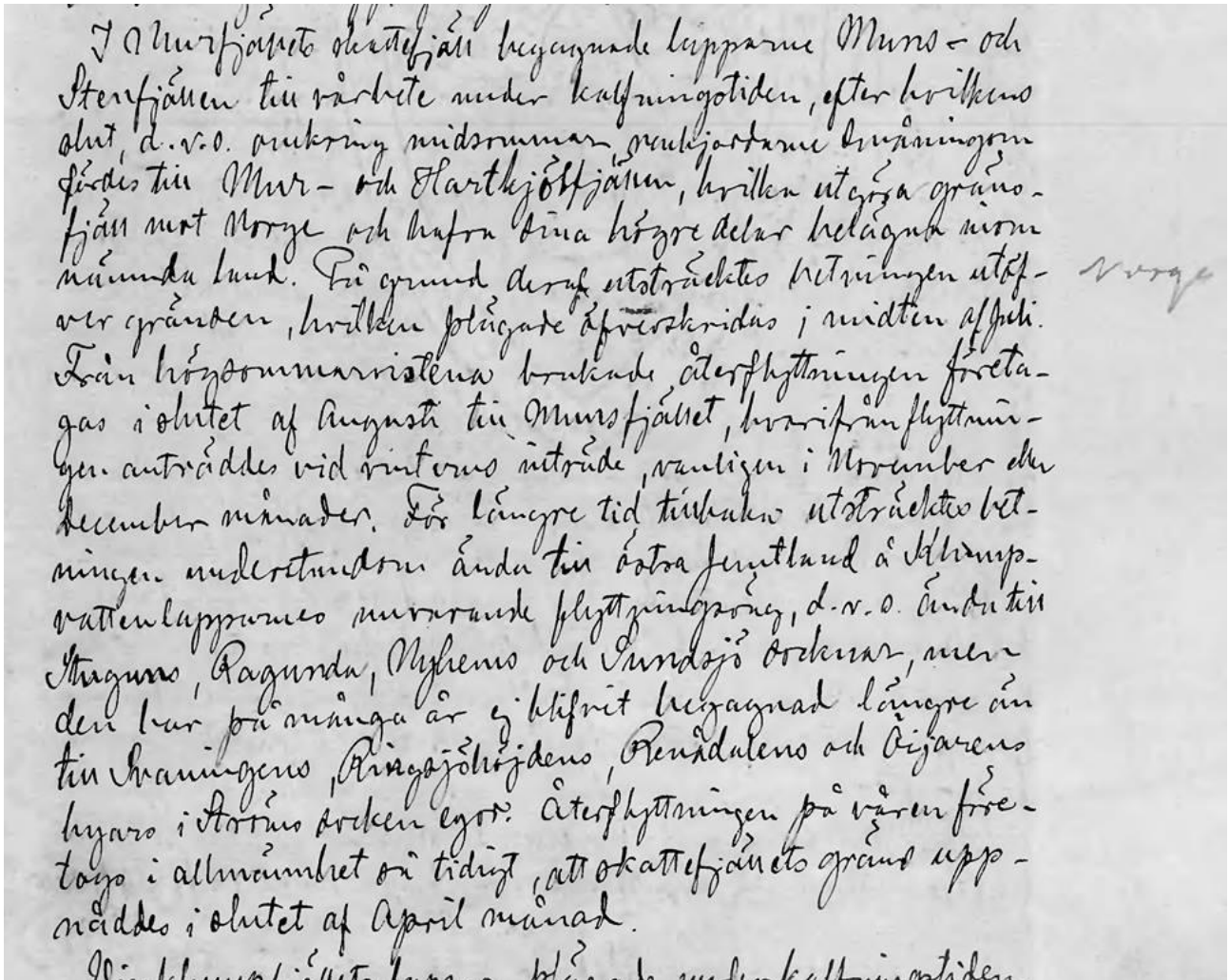
5. Moderna historiens begränsningar, maktkamper och myndighetsutövade förändringar

En genomläsning av de volymer som behandlar sk betesskador i Norge och material relaterat till tidigare svensk-norska renbeteskonventioner Så länge kodicillen var ofärgad av unionsupplösning synes inga problem ha rått; och samstämmiga vittnesuppgifter i Lappfogdearkivet (FX: vol 2) kring 1909 omtalar gemensamt nyttjande oavsett ”svenska” eller ”norska

samer". Det materialet ingives i en kommande åtgärd för vidare utredning av sedvanan i Hartkjölen.

6. Läget vid Lappfogdeväsendets etablerande

Hartkjölen användes som synes regelbundet under sommarhalvåret (bilden)

I Murfjärdens skattefjärd bebyggade lapparna Mur- och Stenfjärderna till varbete under kalvingotiden, efter hvilken slut, d. v. s. omkring midsommars brukjortarna brukningens föddes till Mur- och Hartkjölfjärderna, hvilken utgjorde gränsfjärd mot Norge och hafva sina högre delar belägna inom nämnda land. En grund deraf utsträcktes beträningen utöfver gränderna, hvilken följade äfröskridas i midten af fjärd. För hörsommarsisterna brukade återflytningen företagas i slutet af Augusti till Murfjärderna, hvarefter flytningen antäcktes vid vinterns inträde, vanligen i November eller December månader. För längre tid tillbaka utsträcktes beträningen under sommaren ända till östra Jemtland å Klumpvattenlapparnas nuvarande flyttningstid, d. v. s. ända till Straguna, Ragunda, Nyhem och Sundsjö socknar, men den har på många år ej blifvit bebyggd längre än till brukningens, Ringasjöhöjdens, Rendalens och Öljarens byar i Storås socken lgr. Återflytningen på våren företogs i allmänhet om tidigt, att skattefjärdens gränd uppnåddes i slutet af April månad.

Hartkjölfjärderna brukade under kalvingotiden

V. V. V.

Källa: Lappfogden i Jämtlands län, Årsberättelser, SE/ÖLA/10878/B II/1 (1885-1969) : Bild 16.
Finns också en del på Bild 20.

Hur kunde nyttjandet sättas ifråga?

Uppenbarligen har inte Lappkodicillen ändrat nyttjandet av Hartkjölen, inte vad gäller renens vanor eller renskötselårets olika beteslands nyttjande, till synes alltså ej heller sedvanan. Inte heller det gradvisa avskaffandet av lappskattefjällen förändrade slikt. Området nyttjas än.

Det faktum att Schnitlers Grenseeksaminasjonsprotokoller inte funnits tillgängliga i tryckt form förrän 1962 för Trøndelag (och Finnmark!) torde ha spelat en väsentlig roll. Kan hända har också Hartkölen legat med i någon spel mellan lappfogdarna; vilket isåfall kvarstår att utreda.

Betänkande med förslag till åtgärder rörande renskötseln i Jämtlands län / avgivet av 1948 års jämtländska renbetesutredning (RA/HLA: Lfa Vb 0: vol 7) noterar i alla fall ett tolererande Norge och inga sammanblandade hjordar, trots årlig närvaro av Hotagens hjordar.

7. Diskussion och sammanfattning

Kontinuerligt nyttjande 1400–2016, inte helt okvalt kring 1920–talet/början 1930–talet eller några andra enstaka år (ex 1961, 1964). Det synes dock i de senare fallen mera vara föremål för infekterad mellanstatlighet snarare än grann-osämja.

På ett lokalt plan synes i huvudsak nyttjandet i hög grad fortsatt okvalt (motståndet har varit från rabiata myndigheter med bristande förståelse för renskötseln: även lappefogden tycks detta tidtals gälla) även från 1920-tal, dock att sentida lokala kolonistörer plötsligt försökt gripa in. Sedvanerätt, urminneshävd – allt har tidigt existerat.

Aspekter av nyttjande

Vi ser under de sex sekler som nyttjande är väldokumenterat att det använts såsom

1. Boställe, 2. Årstidsläger, 3. Jaktmark, 4. Fiske, 5. Nomadism och årstidsläger (a) Sommarhalvåret från kalvning till höstflytt, (b) Vinterbete, 6. Heligt fjäll, offerplats. 7. Genomflyttningsområde. 8. Samfällt nyttjande s k svenska/norska samer, med de senare i väster.

Sijte – avrad; sijte, skattefjäll eller avradsländ (och/eller andra nyttigheter?)

Basera på ett gammalt sijte-system som enligt Bergsländ smugit sig in i det fiskala systemet har ett slags mellanläge mellan skattefjäll och avradsländ infunnit sig - ibland har de olika systemen har avlöst

varandra. Allteftersom en helnomadisk näring utvecklats sig och jakten fått en minskad betydelse, torde skattefjällsaspekten aktualiseras alltmer. Vi ser också hur under främst 1800-talet andra skattefjäll inom svenska riksgränsen tenderar kopplas ihop med Hartkjölen. På så vis ser man också hur dessa fiskala enheter hänger ihop organiskt.

Nedan ett utkast till en sedvaneserie, några tidiga plus medelgamla poster

D = Dombok, H = Husförhör, C/E/F = Födelse, vigsel död (ministerialböcker), f = fiskala handlingar Ö = Övrigt

Trakten:

1478 ö

1506 f

1511f

1520 f (Hammerdals Marknad)

--

1548 f

1558 f

1565 f

1568 f

1570 f

1582 f

1602 f

1607 f

1620 ö

1626 ö

1646 f

1647 f

1649 f

1667 f

1675 f

1676 Db

1690 f

1695 f

1723 f

1723 ö

1742 ö

1747 ö

1753 C
 1754 C
 1757 C, H
 1774 E
 1783 C
 1798 f
 1812 C
 1837 f
 1841 f
 1857 H
 1860-1887 ö

Hamnardals Lapparne hafua		
böxlat sine Afradz Fiähl, som		
föllier.		
Nills Joensson hafuer böxlat		
Herkla fiället för 2 Rdl	3	-
Johan Clemetsson Finliden för		
2 Rdl. ...	3	-
Thomas Larsson, Herkelruudh		
runt om öijers watne för 3 Rdl.	4	16

Utsnitt ur 1649 ÅRS BYGSELLÄNGD på *Brunflodz Landzting* avseende *Hamnardals Lapparne* (Jämtlands avradsländ 1649 och 1666, Holm - Hansson 2012)

Att det idag med den extensiva rensköttsel som numera bedrivs vore önskvärt att återinsätta den urgamla rättigheten till de gamla kärnlanden kan te sig självklart.

Sålunda bör detta gamla Hartkjölen-nyttjande med dess hävd och urminnesstatus i beaktande inskrivas i den kommande svensk-norska renbeteskonventionen. Då är det en villkorslös sedvana baserad på de ca 460 mestadels väldokumenterade åren av samernas i Hamnerdals lappmark / hotagensamiskt (idag Jijnjevaerie) nyttjande som bör skrivas in i framtiden.

Peter Ericson

Hotagen
21 juni 2016

Kontinuiteten
TILL BILAGAN
Ett utkast till en sedvaneserie D = Dombok

H = Husförhör, C/E/F = Födelse, vigsel död (ministerialböcker), f = fiskala handlingar Ö = Övrigt

Trakten:

1478 ö

1506 f

1511f

1520 f (Hammerdals Marknad)

--

1548 f

1558 f

1565 f

1568 f

1570 f

1582 f

1602 f

1607 f

1620 ö

1626 ö

1646 f

1647 f

1649 f

1667 f

1676 Db

1690 f
1695 f
1723 f
1723 ö
1742 ö
1753 C
1754 C
1757 C, H
1774 E
1783 C
1798 f
1812 C
1837 f
1841 f
1857 H

XXXX